

בעניין "אין אדם משים עצמו רשע"

בכמה מקומות בש"ס מצינו את הכלל "אין אדם משים עצמו רשע"¹⁹⁸, והדבר חוזר ונשנה רבות בדברי הפוסקים והמפרשים, ראשונים גם אחרונים. במאמר זה ננסה בעזרת ה' לעמוד על טעמו של דין זה על-פי שיטת רבי עקיבא אייגר, בתוספת נופך משלי.

1. מקור הדין

הגמרא (סנהדרין ט:) עוסקת באדם המעיד שפלוני רבעו לרצונו, ויחד עמו מעיד עד נוסף שאכן אותו פלוני רבע, וחייב סקילה. מחד גיסא – יש פה שני עדים שמעידים על הרובע; אולם מאידך גיסא – כיוון שאחד העדים מעיד על עצמו שהוא נרבע לרצונו אם כן הריהו רשע, ורשע פסול לעדות: "אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס" (שמות כג, א).

הגמרא אומרת שנחלקו בדבר רב יוסף ורבא:

ואמר רב יוסף... לרצונו – רשע הוא והתורה אמרה "אל תשת רשע עד", רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע.

לפי רב יוסף אין עדותו מתקבלת, מפני שלדבריו הריהו רשע ופסול לעדות, ואילו לדברי רבא עדותו מתקבלת, מפני שאינו מאמינים לו שהוא רשע – שהרי הוא פסול להעיד על כך שהוא רשע, ואם כן ניצב לפנינו עד כשר שמעיד על הרובע.

נתעמק כעת בהבנת המחלוקת בין רב יוסף לרבא. רש"י (סנהדרין ט: ד"ה רבא אמר) כותב:

אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו, דאדם קרוב אצל עצמו, הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע.

משמע קצת מדבריו שנחלקו רב יוסף ורבא אם אדם יכול לפסול את עצמו לעדות בהודאת פיו, ורק בדברי רבא התחדש שאין אדם יכול לשום עצמו רשע. כך משמע גם כן מדבריו ביבמות (כה: ד"ה ואין אדם משים).

פירוש זה של המחלוקת מבואר גם בדברי הרמב"ם, בפירוש המשניות על המשנה ביבמות. הרמב"ם שם כותב: "רבי יהודה אומר אדם משים עצמו רשע". והרי בגמרא (יבמות כה:): מוכח שרבי יהודה סובר כרב יוסף, ואם כן משמע שטעמו של רבי יהודה, והוא הדין ברב יוסף, הוא משום שאדם נאמן לעשות עצמו רשע.

נראה שגם הרמ"ה (סנהדרין ט:) סובר כן; הרמ"ה הקשה שכיוון שמאמינים לו שהוא רשע, נאמין לו גם כן שפלוני רבעו לרצונו. משמע שנאמן ממש לעשות עצמו רשע, שהרי כתב שמאמינים לו. והדבר טעון ביאור: איך אפשר לומר שיהיה נאמן להעיד על עצמו שהוא רשע, שהרי אם הוא רשע הריהו פסול לעדות, ואם כן אי אפשר להאמין לדבריו?! אפשר להסביר את הדברים על-פי דברי רש"י (יבמות כה: ד"ה "ואין אדם משים"), שנראה מדבריו שבאמת מה שמשים עצמו רשע אינו בתורת עדות. שהרי כתב בדעת רבא:

והא דקיי"ל הודאת פיו כמאה עדים דמי הני מילי לממונא, אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל – לא.

משמע שלפי רב יוסף הטעם שנאמן להשים את עצמו רשע הוא מפני הודאת בעל דין, ורבא חולק עליו וסובר שהודאת בעל דין מועילה רק בממונא. לפי זה אין חיסרון במה שהוא רשע ופסול לעדות, שהרי גם רשע יכול להודות ויהיה נאמן.

שיטה נוספת בהבנת מחלוקת רב יוסף ורבא מצאנו בתוספות (יבמות כה: ד"ה לימא), שכותבים: "לרבי יהודה לית ליה פלגינן דיבורא וכו'". משמע מדבריהם שטעמם של רבי יהודה ורב יוסף הוא משום דסבירא להם דלא פלגינן דיבורא, היינו שאי אפשר לקבל את מה שאומר שנרבע בלא שנקבל גם את מה שאומר שהיה זה לרצונו, ואם כן הריהו רשע ואינו נאמן על מה שנרבע, ולכן אי אפשר לקבל את דבריו כלל; ואילו רבא סבור דפלגינן דיבורא, ואם כן נאמן על חברו שרבע אבל אינו נאמן לומר שהוא נרבע לרצונו. כלומר, לשיטת התוספות מחלוקת רבא ורב יוסף היא בשאלה אם פלגינן דיבורא.

¹⁹⁸ סנהדרין ט:; כתובות יח:; יבמות כה:.

על כל פנים, בין לשיטת רש"י ודעימיה ובין לשיטת התוספות, ברור שלדעת רבא קיים הכלל "אין אדם משים עצמו רשע"; אולם לא התבאר עדיין מדוע אין אדם משים עצמו רשע.

2. קושיית רבי עקיבא אייגר על הסוגיה בכתובות

ההבנה הפשוטה לכאורה בכך שאין אדם משים עצמו רשע היא שהרי הוא מעיד על עצמו שהוא פסול לעדות, וממילא אין אפשרות לקבל את עדותו שהוא רשע – שהרי אם באמת רשע הוא, אינו יכול להעיד. הבנה פשוטה נוספת היא שאין אדם משים עצמו רשע משום שהוא מעיד על עצמו, וקרוב פסול לעדות. אלא שרבי עקיבא אייגר מוכיח שגם כאשר אינו נפסל לעדות אומרים שאין אדם משים עצמו רשע.

המשנה (כתובות יח): אומרת:

העדים שאמרו "כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו", "קטנים היינו", "פסולי עדות היינו" – הרי אלו נאמנים.

הגמרא (שם) אומרת:

אמר רמי בר חמא: לא שנו אלא שאמרו "אנוסין היינו מחמת נפשות", אבל אמרו "אנוסין היינו מחמת ממון" אין נאמנים, מאי טעמא? אין אדם משים עצמו רשע.

רבי עקיבא אייגר בחידושו מתקשה בדברי הגמרא הנ"ל:

דבהיה דפלוני רבעני, דאמרינן אאמע"ר, היינו דאינו נעשה פסול ע"פ עצמו, ומהימנינן ליה דפלוני רבע אף שהוא אומר על עצמו שהוא רשע... אין מאמינים לו שהוא פסול לעדות, אלא דהיה ראוי לומר בדרך מ"נ – דאם האמת דפלוני רבעו הוא רשע ואין כאן עדות, לזה אמרינן פלגינן דיבורא... וה"נ הכא אם היו אומרים דהשטר אמת כדינו מדעת הלווה אלא דאנו פסולי עדות והשטר חספא, בזה אמרינן דאין נפסל ע"פ עצמו והשטר כשר, אבל בזה דאומרים דהמלווה אנסם לחתום והשטר פסול בעצמותו, שלא נעשה מדעת הלווה וראוי להאמינם במיגו, א"כ מה בכך דאינו נפסל ע"פ עצמו, מכל מקום נהמני' להו שהמלווה אנסם והשטר פסול בעצמותו.

האחרונים¹⁹⁹ ביארו את קושייתו באופן הבא: בסוגיה בסנהדרין מניח בית הדין שמה אומר העד שפלוני רבע הוא אמת לאמיתה. אלא שיש לבית הדין בעיה לקבל את דבריו, מפני שלדבריו הריהו פסול לעדות. חיסרון זה הוא חיסרון טכני – פסול מגזרת הכתוב, ולכן ניתן להתגבר עליו באמצעות כלל טכני אחר – על-ידי שנחלק את דבריו, ולא נקבל את מה שאומר שמעשה הרביעה היה לרצונו. לעומת זאת, בסוגיה בכתובות, העדים אומרים שמה שכתוב בשטר הוא שקר, ולא חתמו עליו אלא מחמת האונס. לכאורה, היה ראוי להאמין לעדים, משום שיש להם מיגו שיכלו לומר שאין זה כתב ידם²⁰⁰. ואם כן שואל רבי עקיבא אייגר מדוע המיגו אינו מהווה ראיה חזקה מספיק כדי להתגבר על הכלל הטכני, שאין אדם משים עצמו רשע? מכאן מסיק רבי עקיבא אייגר שהגדר במה שאין אדם משים עצמו רשע הוא:

לאו דוקא שאין דנין אותם לפסולי עדות, אלא דהבי"ד אין שומעים לדבריהם שעשו כך וכך מעשה רשע.

לכאורה, כוונתו שהכלל ש"אין אדם משים עצמו רשע" אינו נוגע רק להלכות עדות (שעדות אינה יכולה להתקבל מאדם רשע), אלא הוא חיסרון בעצם היכולת של בית הדין לקבל ידיעה שלפיה אדם עשה מעשה רשע, אפילו אם יש מיגו המסייע לידיעה זו.

דבר זה טעון הסבר, מהו המקור לדין מחודש זה, ובפרט לאור העובדה שרבא מבאר שמה ש"אין אדם משים עצמו רשע" הוא מפני שקרוב אצל עצמו, ומשמע דהיינו פסול קרוב, וזהו פסול שמצינו ביחס לנאמנות בתורת עדות ולא ביחס לנאמנות בתורת מיגו.

ביאור טעם הדין "אין אדם משים עצמו רשע" לפי רבי עקיבא אייגר

לשיטת רבי עקיבא אייגר, צריך להבין מהי הסברה בגדר הדין "אין אדם משים עצמו רשע", שאינו נאמן כלל שעשה מעשה רשע, אפילו שלא בתורת עדות. ה"גידולי שמואל" (כתובות יח): כותב שיש לכל אדם חזקת צדקות, ולכן אינו נאמן לספר שעשה מעשה

¹⁹⁹ "אבן האזל" חובל ומזיק ה ז, "קובץ הערות" כב, "גידולי שמואל" כתובות יח.; "חידושי ר' שמואל" כתובות יח.

²⁰⁰ קושיה זו מבוססת על ההבנה שמיגו הוא כוח הראיה, שהרי אין מדובר כאן בנדון של טוען ונטען, וכבר דשו בזה בספרי האחרונים ואכמ"ל.

רשע. ולענ"ד נראה שזה דוחק, שהרי יש הרבה עוברי עברה, ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא – ואם כן קשה לומר שלא יהיה נאמן כלל נגד חזקה זו, אפילו בתורת מיגו.

עוד צריך להבין איך יתיישב חידושו של רבי עקיבא אייגר עם דברי הגמרא, שאומרת שטעם הדבר שאין אדם משים עצמו רשע הוא שאדם קרוב אצל עצמו. הרא"ש (סוף פרק קמא דמכות) מביא בשם הראב"ד שכוונת הגמרא במה שאמרה שאדם קרוב אינה לפסול קורבה, אלא שאדם ביחס לעצמו חשיב בעל דין ולא קרוב בעלמא, ולכן אינו "עד פסול" אלא אינו עד כלל, ונפקא מינה שאף-על-פי שחלק מעדותו אינו מתקבל, מכל מקום אין זה פוסל את שאר העדות משום עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. לכן, אף שמה שמשים את עצמו רשע אינו מתקבל, מכל מקום פלגינן דיבורו ומקבלים את שאר דבריו.

לפי זה אפשר ליישב את דברי רבי עקיבא אייגר, שמה שאמרה הגמרא שאדם קרוב אצל עצמו היינו שהוא בעל דין, ואינו אפילו בגדר עד פסול אלא אינו עד כלל, ולכן אף שאיננו מקבלים את מה שמספר על עצמו שעשה מעשה רשע אין זה פוסל את שאר העדות, דלא חשיב עדות שבטלה מקצתה. לפי זה, מה שאמרה הגמרא שאדם קרוב אצל עצמו אינו נתינת טעם לכך שאין אדם משים עצמו רשע, אלא למה אין מקבלים את מקצת דבריו מחמת שאין אדם משים עצמו רשע, ולא נפסלת שאר העדות מחמת "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה"; וממילא אפשר לומר שהסיבה לכך שאין אדם משים עצמו רשע היא אחרת.

אלא שקשה, שאין דברי הראב"ד הללו מוסכמים²⁰¹, ולפי החולקים עליו נראה שדברי הגמרא הם הסבר לדין "אין אדם משים עצמו רשע", וממילא צ"ע כיצד מתיישבים דברי רבי עקיבא אייגר עם הגמרא.

בטרם אכתוב את הנלענ"ד בזה, אקדים כמה מילים. ההבנה הפשוטה לכאורה בפסול קורבה היא שהתורה חידשה שאינו נאמן להעיד עדות על קרובו. אך נראה שיש מקום לומר אחרת. כתוב בירושלמי (סנהדרין פ"ג ה"ט):

"לא יומתו אבות על בנים" למה לי, הלא כבר נאמר "איש בחטאו יומתו"? אלא שלא יהיו העדים קרובים לבעלי דינין. ומניין אף הדיינין? שנאמר "ובנים לא יומתו על אבות". ומניין שלא יהיו העדים קרובים לדיינים? הגע עצמך, שאם הוזמו לא מפיהם הם נהרגים? ומניין שלא יהיו העדים קרובים זה לזה? הגע עצמך, שאם הוזם אחד מהם כלום נהרג עד שיוזם חברו, אם אתה אומר כן לא נמצא נהרג על פיו.

לכאורה, הטעם שהירושלמי נותן לפסול עדים שקרובים לדיינים או זה לזה אינו מובן, שהרי הם אינם מעידים על קרוביהם, ואם כן אף-על-פי שנהרג מחמת קרובו מכל מקום מה בכך, הרי לכאורה פסול קרוב, היינו שקרוב אינו נאמן להעיד על קרובו או לדון אותו בלבד; אבל אם בדרך אחרת גורם למותו, למה שיהיה פסול?! מכאן נראה שדעת הירושלמי שפסול קורבה אינו דווקא כשאחד מעיד בתורת עדות על קרובו. ועיין בר"ן (כתובות יב: מדפי אלפס), שדן אם הירושלמי הזה חולק על הבבלי (סנהדרין כח.), ומכל מקום, גם אם נסבור שיש מחלוקת, אפשר לומר שסברה זו לא נדחתה בבבלי לגמרי, אלא דווקא בגוונא דשני עדים הקרובים זה לזה. לפי זה אפשר לומר שהתורה חידשה בפסול קרוב שאין לתת לו כוח בבית דין באופן שיוכל הדבר להשפיע על קרובו, ואפילו אם אותה השפעה תהיה עקיפה. לפי זה יש לומר שגם בתורת מיגו וכיו"ב לא יהיה נאמן על קרובו!

לפי ההקדמות הנ"ל אפשר להבין היטב את שיטת רבי עקיבא אייגר במה שאינו נאמן לספר על עצמו שעשה מעשה רשע בלי להצטרך לדוחק שנדחק ב"גידולי שמואל" – שאדם אינו נאמן לספר על עצמו מעשה רשע משום שהוא קרוב אצל עצמו, ולפי מה שנתבאר לעיל אינו נאמן לא רק בתורת עדות אלא גם במיגו²⁰²!

3. קושיית רבי עקיבא אייגר מהסוגיה ביבמות

רבי עקיבא אייגר ממשיך ומקשה על עצמו מהגמרא (יבמות כה:). המשנה (יבמות כה:). עוסקת בעד שבא ממדינת הים ומעיד לאשה שמת בעלה. אומרת המשנה:

"מת", "הרגתיו", "הרגנוהו" – לא ישא את אשתו (אבל תנשא לאחר), רבי יהודה אומר: "הרגתיו" – לא תנשא אשתו (אפילו לאחר), "הרגנוהו" – תנשא אשתו.

²⁰¹ עיין ב"תומים" סימן לו, הכותב שרוב הפוסקים, ובכללם הרמ"א, חולקים על הראב"ד.

²⁰² הערת העורך: לפי המתבאר במאמר, שהיסוד לכך שעדות אדם על עצמו אינה מתקבלת באופן מוחלט (גם כאשר הדבר אינו נוגע לדיני עדות) הוא גזרת הכתוב, צריך ביאור מדוע אדם נאמן להעיד באיסורים גם בדברים הנוגעים לקרוביו או לעצמו, וכן בעדות עגונה (לשיטת שאין זו תקנה כי אם מדינא). כמו כן יש לעיין בנאמנות של הודאת בעל דין, שלכאורה התחדש בכתוב (לפי הבנת "קצות החושן" לד ד, מדיוק בדברי רש"י) שאדם נאמן לגבי עצמו, ויש בכך סתירה לחידוש שהעלה המאמר מפוסקים אחרים, צריך כמובן למצא ולהגדיר, לשיטתו, מה הגבול שבין הדברים (חובה וזכות וכדומה) [ד. כ.].

חמדת הארץ ה

הגמרא מקשה מדברי תנא קמא על רב יוסף (שהוזכר לעיל בסוגיה בסנהדרין), שלפי דבריו צריך להיות הדין שכיוון שאמר "הרגתיו" רשע הוא, ואינו נאמן כלל, ואילו לפי דברי תנא קמא הריהו נאמן ביחס לאחרים. הגמרא מתרצת שרב יוסף יסבור אליבא דתנא קמא, שרשע כשר לעדות אשה, ולכן אין חיסרון במה שמשים את עצמו רשע.

שואל רבי עקיבא איגר: הרי סוף סוף מספר על עצמו שעשה מעשה רשע, ולעיל אמרנו שבכהאי גוונא אינו נאמן אפילו בגוונא שאין צורך בתורת עדות?

4. יישוב קושיית רבי עקיבא איגר על-פי רבותינו האחרונים

תירוץ "אבן האזל"

"אבן האזל" (חובל ומזיק פרק ה הל' ז) כותב ליישב את קושיית רבי עקיבא איגר על עצמו מהגמרא ביבמות. לדבריו, יש לומר שגם רב יוסף סובר שפליגין דיבורא, אלא שזה דווקא במקרים שיש "התחלת עדות", אלא שיש מגבלה "צדדית", היינו שהעדים אינם פסולים אך יש דין כלשהו המונע מלקבל את עדותם.

הסברה בזה היא שלכאורה קשה בכל מקרה של "פליגין דיבורא" – למה שנפלוג את הדיבור כדי לקבל עדות בעייתית? התשובה של רב יוסף היא שדווקא כשיש "התחלה" של עדות, יש סיבה להעדיף לקבל את העדות על-ידי "תיקון" של "פליגין דיבורא". דוגמה לדבר בגוונא דהגמרא הנ"ל ביבמות, שיש עד על מיתת הבעל. אם נסבור שרשע דאורייתא כשר לעדות זו, יש "התחלת עדות" במקרה שאומר "הרגתיו", שהרי אינו פסול להעיד כן, ולכן פליגין דיבורו ולא מקבלים את מה שמשים את עצמו רשע. לעומת זאת, במקרה שאומר "פלוגי רבעני לרצוני" – כיוון שרשע פסול לעדות אין כלל "התחלת עדות", ולכן לא פליגין דיבורו.

לפי זה מיושבת קושייתו של רבי עקיבא איגר²⁰³, שכן כל מה שאמר רבי עקיבא איגר הוא שאין אפשרות לקבל את דבריו של אדם שעשה מעשה רשע, אבל אם אכן עושים "פליגין דיבורא", משמיטים את מעשה הרשע ומקבלים רק את שאר העדות. החידוש של "אבן האזל" הוא שבסוגיה ביבמות גם לדעת רב יוסף עושים פליגין דיבורא, משום שיש "התחלה" של עדות, משום שרשע כשר לעדות אשה, ולכן אין מקבלים את דבריו שעשה מעשה רשע.

תירוץ ר' שמואל רוזובסקי

חידושי ר' שמואל (כתובות סימן יח) מיישב את רבי עקיבא איגר בדרך שונה: רב יוסף ורבא נחלקו בגדר הדין דאין אדם משים את עצמו רשע. רב יוסף סובר דדווקא היכא שפוסל את עצמו לעדות אמרינן "אין אדם משים עצמו רשע". רבא סובר שגם במקרה שמשפיר על עצמו שעשה מעשה רשע אמרינן "אין אדם משים עצמו רשע". לפי זה לא קשה כלל מיבמות (כה:) על חידושו של רבי עקיבא איגר, שאדם אינו נאמן לספר שעשה מעשה רשע, מפני שזה נכון רק אליבא דרבא, ואילו הגמרא ביבמות מיירי אליבא דרב יוסף.

תירוץ נוסף

לענ"ד נראה לומר יישוב דומה לזה של ר' שמואל, לפי מה שביארתי לעיל בפרק הראשון בשם רש"י, הרמב"ם והרמ"ה לסוגיה בסנהדרין – שלפי רב יוסף אדם יכול לעשות את עצמו רשע ויהיה נאמן על כך; ואם כן, לא קשה כלל מה שהקשה רבי עקיבא איגר, שהרי בקושייתו הניח שגם רב יוסף מסכים שאין אדם משים עצמו רשע, ולכן הוקשה לו איך לפי רב יוסף יהיה נאמן לומר "הרגתיו". אך לשיטת רש"י, הרמב"ם והרמ"ה הנחה זו איננה נכונה, ולא קשה מידי. לפי הסבר זה, לשיטת רב יוסף לא זו בלבד שאדם נאמן לספר על עצמו שעשה מעשה רשע, אלא הוא נאמן לפסול את עצמו לעדות.

אמנם, לפי התוספות הנחה של רבי עקיבא איגר נכונה, שהרי לא נחלקו רבא ורב יוסף אם אדם משים עצמו רשע אלא אם פליגין דיבורא, ולשיטתם הדרא קושיית רבי עקיבא איגר לדוכתה. לענ"ד קשה להלום את תירוצו של ר' שמואל עם התוספות, לדבריו נחלקו רב יוסף ורבא מה הביאור ב"אין אדם משים עצמו רשע" ולא בדין פליגין דיבורא, ובתוספות לא משמע הכי.

תירוץ הקושייה לפי ההבנה החדשה בדין "אין אדם משים עצמו רשע"

לאור מה שחידשתי לעיל בפרק 2, שפסול קרוב לעדות הוא גם כשאינו מעיד בתורת עדות, אלא בתורת מיגו, נראה ליישב את קושיית רבי עקיבא איגר באופן אחר, שיתיישב גם לשיטת התוספות.

²⁰³ ברור ש"אבן האזל" אזיל לשיטת התוספות (לעיל בסוף פרק 1) בביאור מחלוקת רב יוסף ורבא אם פליגין דיבורא, אלא שהוא מסביר שגם רב יוסף מודה לרבא שפליגין דיבורא במקרים מסוימים.

חמדת הארץ ה

בכתובות (יח): רצה רבי עקיבא אייגר להאמין לעדים שאומרים שהיו אנוסים מחמת ממון במיגו של כוח הראיה. ביבמות (כה): לעומת זאת רצתה הגמרא להאמין לעד שאומר "הרגתיו" מכוח נאמנות של עד אחד, שחכמים האמינוהו לעדות אשה שמת בעלה. אם כן יש חילוק ברור בין שתי הסוגיות: בכתובות הנאמנות היא **ראיה** מכוח המיגו, ואילו ביבמות הנאמנות היא **נאמנות מוגבלת** שנתנו חכמים לעד המעיד על מיתת הבעל, שהרי נאמנותו היא אך ורק ביחס להתרת האשה להינשא, אבל ביחס לכל עניין אחר – ובכלל זה לגבי עצמו – אינו נאמן כלל.

ההגבלה שמטילה התורה, "לא יומתו אבות בעדות בנים", אינה מתייחסת לנאמנות מוגבלת, משום שמה שבית הדין מקבלים מדברי העד הוא רק את הידיעה לגבי היתר האשה להינשא, ולא שום ידיעה אחרת, לכן בית הדין אינו מקבל כלל את העובדה שהעד עשה מעשה רשע²⁰⁴.

5. קושיית ה"משנה למלך"

לפי מה שחידשתי לעיל בדין "אין אדם משים עצמו רשע" נרויח יישוב קושייה של ה"משנה למלך", וכדלהלן.

הרשב"א (שו"ת א סימן תקנב) נשאל מה הדין בסוטה שקינא לה בעלה ונסתרה בפני עדים, ומעיד עליה זה שנסתרה עמו שנטמאה על-ידו. אם היה אחר מעיד על הסתירה היה נאמן לאסרה על בעלה ולהפסידה כתובתה, אלא שבנידון זה הריהו משים את עצמו רשע. הרשב"א משיב שהעד נאמן, דפלגינן דיבוריה.

מקשה על כך ה"משנה למלך" (סוטה פרק א הל' יד): הרי במקרה זה לכאורה אי אפשר לפלוג את דיבורו של העד, שהרי ההלכה היא שצריך העד שמעיד שנטמאה להעיד מי הבעל כדי שיהיה נאמן כדין עד טומאה, ואם כן אי אפשר להתעלם מחלק הדיבור שלו שאומר שהוא היה הבעל.

יישוב של הגר"ח על קושיית ה"משנה למלך"

ב"אבן האזל" שהזכרתי בפרק 3, וכן ב"קובץ הערות" (סימן כא) הביאו בשם הגר"ח יישוב על קושייה זו. יש "צוויי דינים": "פלגינן דיבורא" ו"פלגינן נאמנות". הגמרא (סנהדרין ט; ; יבמות כה): מיירי ב"פלגינן דיבורא", היינו שמחלקים את דיבורו לשני חלקים, שאת האחד מקבלים ואת השני לא. המקרה של עד טומאה, דמיירי ביה הרשב"א, הוא מקרה של "פלגינן נאמנות", היינו שמאמינים לכל דיבורו אך רק לעניין השקאת הסוטה. אין צורך לעשות "פלגינן דיבורא", מפני שרשע כשר לעדות זו לדעת הרשב"א. לכן במה שנוגע לאשה מאמינים לו שהוא בא עליה. לעומת זאת, במקרים של סנהדרין ויבמות אי אפשר לעשות פלגינן נאמנות ולהאמין לו שהרובע רבעו לרצונו אפילו ביחס לרובע בלבד, דסוף סוף הריהו רשע ופסול לעדות, ואי אפשר לקבל את עדותו כלל.

יישוב דברי ר' חיים עם דברי רבי עקיבא אייגר

גם לדבריו של ר' חיים, עדיין שייך לעיין בדבריו, בגלל דברי רבי עקיבא אייגר שהבאנו לעיל; שכן לכאורה, עדיין קשה: כיצד מקבלים את דבריו של העד שמעיד שהוא בא על האשה, שהרי מעיד שעשה מעשה רשע?

ומוכרחים להגיע למה שכתבנו קודם לכן, שכאשר מדובר בעד המעיד עדות שנאמנותה מוגבלת, כיוון שאינו נאמן ביחס לעצמו אין בעיה לקבל את דבריו. במקרה של עד סתירה, הכוונה היא שבית דין שומע רק את העדות שהאשה נאסרה לבעלה משום שנטמאה, ואינו שומע כלל מי בא עליה, ולכן אין חיסרון בכך שלבית דין אסור לשמוע עדותו של מי שאומר שעשה מעשה רשע.

סיכום

מהגמרא (סנהדרין ט): נראה שמה שאין אדם משים עצמו רשע הוא מחמת פסול קורבה ובתורת עדות. רבי עקיבא אייגר הקשה על הגמרא (כתובות יח:), ולכן חידש שאפילו אם יש מקום להאמין לדבריו מחמת מיגו, שאז לא שייכים פסולי עדות, גם אז אמרינן שאינו משים עצמו רשע.

²⁰⁴ למעשה, התירוץ הזה דומה מאוד לדברי "אבן האזל", אלא ש"אבן האזל" דיבר על "פלגינן דיבורא" ואילו כאן מדובר בפלגינן נאמנות. ונראה שפלגינן דיבורא הוא פתרון מלאכותי, שהרי מצד האמת אין סיבה לחלק את דברי העד, אולם הצעתי לפלגינן נאמנות נובעת באופן מהותי מהאופי המיוחד של עדות אשה.

ה"גידולי שמואל" ביאר שזה מפני שחזקה על אדם שאינו עושה מעשה רשע. במאמר זה ניסיתי להציע ביאור אחר בדברי רבי עקיבא אייגר, והוא שמה שאין אדם משים עצמו רשע הוא באמת מחמת פסול קורבה, כפשט הגמרא בסנהדרין; אלא שפסול קורבה אינו חיסרון רק בגוונא שמעיד בתורת עדות, אלא שקרוב אינו יכול לספק לבית דין מידע.